

HOIVAA TYÖLLISTÄMISPROJEKTISSA¹

Iiris Lehto: YTT, projektitutkija, Itä-Suomen yliopisto

iiris.lehto@uef.fi

Janus vol. 29 (1) 2021, 77–82

Istuin kesäisen lämpimänä päivänä Hoivatyöprojektin (pseudonyymi) palveluja käyttävän vanhusasiakkaan kanssa hänen keittiössään. Olimme keskustelleet noin viisitoista minuuttia. Asiakas oli kertomassa reseptiä seitsemän sortin sopan valmistukseen, kun hän kesken lausetta pyörtyi, tipahti tuolilta ja kolautti päänsä lattiaan. Säikähdin ja luulin, että hän kuoli. Otin esiin kännykkäni ja soitin ensimmäistä kertaa elämässäni hätänumeroon. Kuuntelin hätäkeskushenkilön antamat ohjeet ja toimin niiden mukaisesti: asiakkaan piti antaa olla makuuasennossa lattialla ja odottaa ambulanssia saapuvaksi. Samanaikaisesti painoin turvarannekkeen nappia. Myöhemmin asiakas nimitti turvaranneketta virkakellokseen – kytkihän se hänet erilaisiin hoivan toimijoihin, heidän aikatauluihinsa ja rytmeihinsä.

Hetken päästä makuuhuoneesta kuului naisääni, joka toisti asiakkaan nimeä ja kysyi: mitä on tapahtunut? Koska nainen ei saanut vastausta – en osannut käyttää turvapuhelinta – huhuilu loppui ja asiakkaan rollaattorissa oleva kännykkä soi. Palasin keittiöön, vastasin ja annoin kännykän tajuihinsa tulleelle asiakkaalle. Asiakas kuvaili vointiaan samaiselle naishenkilölle. Lähdin itse etsimään Hoivatyöprojektin työntekijää, joka oli ulkona leikkaamassa nurmikkoa ja ripustamassa pyykkejä narulle. Tavoitimme toisemme ulko-ovella.

Työntekijä oli juuri tulossa lämmittämään asiakkaalle ruokaa. Kuvailin tapahtuneen ja työntekijä kiirehti juosten asiakkaan luokse.

Odotimme hoitohenkilökuntaa saapuvaksi. Työntekijä istui asiakkaan vieressä, piti häntä kädestä ja puhui rauhoittavasti. Noin 20 minuuttia tapahtuneesta paikalle saapui Hoivaturva Oy:n (pseudonyymi) työntekijä, turvarannekemies. Hoivaturva Oy on kytkeytynyt turvarannekkeeseen: kun turvaranneke antaa hälytyksen, Hoivaturvasta lähetetään tapahtumapaikalle hoitokoulutuksen saanut henkilö. Hälytyksen syy tarkistetaan soittamalla asiakkaan turvapuhelimeen. Turvarannekemies kyseli tapahtuneen yksityiskohtia läsnäolijoilta.

Tapahtuman alusta oli kulunut noin 45 minuuttia, kun soittamani ambulanssi kaarsi pihaan. Ensihoitajat kertoivat, että he tulivat toisesta kaupungista. Hätäkeskus ei ollut luokitellut tapahtunutta kiireelliseksi, koska ambulanssi ei tullut hälytysajossa. Asiakkaan tilaa mitattiin erilaisilla laitteilla sekä turvarannekemiehen että ensihoitajien toimesta. Hänellä ei todettu olevan suurta hätää, mutta asiakas halusi mennä varmuuden vuoksi sairaalaan.

Kukaan edellä mainituista toimijoista ei kuitenkaan voinut viedä häntä

sinne. Hoivatyöprojektin työntekijällä ei ole lupaa kuljettaa asiakasta omalla autolla. Tosin hätätilanteissa säännöstä saa joustaa. Myöskään turvarannekemies ei voinut ottaa asiakasta kyytiinsä. Ambulanssi voisi sen periaatteessa tehdä, mutta koska ensihoidon perusteella asiakkaan tila ei edellyttänyt kuljetusta, sitä ei myöskään tehty. Ensihoitajanaiset lähtivätkin tilanteen tarkistuksen jälkeen muihin tehtäviin.

Turvarannekemies oli vielä paikalla ja soitti asiakkaan puhelimella taksin. Tosin ensimmäinen puhelu meni vahingossa asiakkaan omaiselle. Omainen ei kuitenkaan työtilanteensa vuoksi voinut tulla heti paikalle. Turvarannekemies soitti toisen puhelun. Taksikuski vastasi, mutta ei ollut käytettävissä. Turvarannekemies soitti kolmannen puhelun. Taksi ja kuski olivat vapaina ja auto kuskeineen saapuikin varsin pian.

Työntekijä lähti asiakkaan mukana taksiin ja kohti sairaalaa. Ennen sitä työntekijä pyysi minua ilmoittamaan asiakkaan naapurille, mitä on tapahtunut. Minun piti myös pyytää naapuria ottamaan kuivumassa olleet pyykki sisälle. Kävelin naapuriin, kerroin mitä oli tapahtunut ja juttelimme hetken. Iäkäs naapuri vaikutti hieman hauraalta, joten päätin hakea narulta kuivuneimmat pyykki ja tuoda ne säilytykseen. Viikkasimme pyykki yhdessä ja naapuri lupasi viedä ne myöhemmin asiakkaan kotiin.

Katkelma tuo esiin monia hoivatoimijoita, joita ihminen, kuten tässä Hoivatyöprojektin vanhusasiakas, voi parhaimmillaan tai pahimmillaan kohdata. Suomalaisessa yhteiskunnassa hoivan järjestämisestä ja konkreettisesta hoivatyöstä ovat eri tavoin vastuussa niin

lähipiiri, järjestöt, vapaaehtoiset, yritykset kuin julkiset toimijatkin. Tutkimuksessani olen kiinnostunut hoivasta, jota järjestetään puolivirallisesti ja hanke hankkeen perään. Tällaista hoivan järjestämisen tapaa kutsun projektihoivaksi. Seurasin projektihoivan arkea vuosina 2012–2014 etnografisin menetelmin itäsuomalaisen Hoivatyöprojektin palveluja ostaneiden asiakkaiden kodeissa. Työntekijät tekivät kodeissa samanaikaisesti työtehtäviään.

Sanapari projektihoiva sisältää ristiriidan. Projektilla on tavallisesti selkeä alku ja loppu. Hoivalle sen sijaan on vaikeampi määritellä alkua ja loppua sekä rajoja. Yleensä hoivan tarve on pitkäkestoista. Esimerkiksi ruokahuollosta ja hygieniasta on huolehdittava joka päivä. Toisinaan hoivan ja huolenpidon tarpeet ovat ennakoimattomia ja niihin reagoimiseen voi riittää kertasuoritus. Ajattelenkin hoivan laajempänä kuin sinänsä tärkeänä ruokahuoltona ja hygieniasta huolehtimisena.

Hoivaa on myös niin kutsuttu kevyempi huolehtiminen, kuten käytettävissä oleminen, kuunteleminen ja kuuleminen. Hoiva on lähellä oloa, syliin ottamista ja lohduttamista. (Julkunen 2006, 18.) Tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Waerness 1980, 17) hoiva on määritelty huolenpitotyöksi ihmisistä, jotka eivät yleisesti hyväksytyjen yhteiskunnallisten normien mukaan selviydy ilman toisen apua. Esimerkiksi siisteydestä huolehtiminen on osa hyvinvoinnin normistoa ja ihmisarvoista elämää. Täten vanhusten kohdalla siivous määritetty osaksi hoivaa eikä kotiäitiä.

Hoivatyöprojektissä näihin arkisiin hoivan tarpeisiin vastasivat palkkatuella työllistetyt työntekijät. He auttoivat pääasiassa vähävaraisia vanhuksia heidän kodeissaan. Työntekijät juttuseurustelivat, kantoivat polttopuita, tekivät lumitöitä, leikkasivat nurmikoita, kävivät kaupassa, imuroivat lattiaita, ripustivat pyykkejä ja leipoivat pullaa. Nämä ovat työtehtäviä, jotka eivät nykyisin juuri kuulu kunnallisen kotihoidon työntekijöille. Toisin sanoen kaikki, mitä kotihoito tai omaiset eivät tee, on osattava erikseen. Kaikilla ei kuitenkaan ole riittävästi taloudellisia resursseja eli rahaa ostaa palveluja, tai voimavaroja selvittää, mihin palveluihin ja etuuksiin on oikeutettu. Tätä hoivavajetta Hoivatyöprojekti ja sen työntekijät konkreettisesti paikkasivat.

Työntekijöillä on Hoivatyöprojektissä myös toinen rooli. He ovat projektin työvoimapolitiittisia asiakkaita. Hoivatyöprojekti on näin ollen yksi käytännön esimerkki aktivoivasta työvoimapolitiikasta. Työntekijöiden on asiakkaan roolissaan esimerkiksi haettava avoimia työpaikkoja. Tähän he saavat ohjausapua. Ohjausavun olen nimenmennyttä aktivoivaksi hoivaksi (ks. Duffy 2011, 9 *nurturing care*). Aktivoivan hoivan tarkoituksena on asiakkaan toimintavoiman kasvattaminen eli se, että he saisivat esimerkiksi osaamista työnhakuasiakirjojen tekemiseen ja luottamusta itseensä.

Työvoimapolitiikan näkökulmasta työntekijä-asiakkaiden tärkein tehtävä on päästä mahdollisimman nopeasti pois projektista. Julkisellekin sektorille rantautuneen markkinalogiikan mukaisesti heidän toivotaan tulevan jälleen taloudellisesti tuottaviksi kansalaisiksi.

Sen sijaan hoivan logiikan mukaisesti hoivatarpeiden täyttäminen on ensisijainen yhteiskunnallinen päämäärä, ei niinkään taloudellinen tuottavuus. Näin ollen hoivan logiikka on pikemminkin antikapitalistinen. (Tronto 2013.) Tutkimuksessani kysynkin, millaista projektihoivan arki on, kun sitä järjestetään hoivapolitiikan ja työvoimapolitiikan risteyskohdassa. Tämän kahden politiikan yhteentörmäyksen sanoittavat Hoivatyöprojektin työntekijät.

Työntekijä1: *Asiakas sanoi, että oon hänelle viikon enkeli.*
 Työntekijä2: *Sitten seuraava enkeli astuu kehiin. Vaihdataan jatkuvasti. Olisi hyvä, jos samat työntekijät säilyisivät, ja täytyy myös muistaa, että on sekä mies- että nais-enkeleitä.*

Vanhusasiakkaille työntekijöiden työ on arvokasta. He saavat puhtaan kodin, jonkun, jonka kanssa juoda kahvia ja keskustella. Asiakkaat eivät voi kuitenkaan luottaa siihen, että sama työntekijä tulee seuraavallakin kerralla. Työntekijät saavat olla projektissa maksimissaan vuoden, mutta osa lähtee jo aikaisemmin, jos työ- tai opiskelupaikka projektin ulkopuolelta on löytynyt. Työntekijän näkökulmasta työllistyminen voi tietysti olla toivottavaa ja myönteinen asia. Asiakkaan on puolestaan totuttava vaihtuvuuteen ja rakennettava yhteinen tekemisen tahti aina uudestaan. Tämä ei sinänsä ole ongelmallista, jos työt tulevat vaihtuvuudesta huolimatta hyvin tehdyksi ja asiakas on lopputulokseen tyytyväinen.

Ongelmallista on se, että hoivaa pyritään poliittisella tasolla tyypistämään tuottavuuskysymykseksi. Työvoimapolitiitt-

ten projektienkin onnistumista mitataan pääosin sillä, kuinka vaikuttavia ne ovat olleet. Tulos tulee, kun työtön on onnistunut työllistymään. (Jolkkonen & Kurvinen 2013; Lehto 2019.) Tämäkään ei itsessään ole ongelma, koska myös työttömyyden poistamiseen tarvitaan erilaisia keinoja. Mutta epäkohta on se, että mitattaviksi tuloksiksi eivät useinkaan kelpaa laadulliset tekijät. Esimerkiksi tässä tapauksessa se, kuinka Hoivatyöprojekti on mahdollistanut vanhusasiakkaiden arjen jatkumisen kotona, tai se, että työtön on saanut rytmää elämäänsä ja oppinut uusia asioita, vaikka ne eivät olisi heti konkretisoituneet työpaikkana. Kun hoivaa tarkastellaan hyödyn logiikan kautta, sen pitäisi näkyä mitattavana tuloksena. Kun sille ei ole tässäkin projektissa mittareita, se jää näkymättömäksi ja siten uusintaa ja ylläpitää hoivan yhteiskunnallista näkymättömyyttä. Vaiva-kollektiivi (Hoppa nia ym. 2016, 212) on huomauttanut, että tarvitsemme hoivapolitiikkaa, jota ei ole alistettu kapealle ymmärrykselle taloudellisesta tehokkuudesta, vaan jossa hoivasta väistämättä syntyvät kustannukset voidaan nähdä talouden olennaisina rakennusaineina.

Lainauksessa yksi työntekijöistä mainitsi, että täytyy muistaa, että on sekä mies- että naisenkeleitä. Hoivatyö on klassisesti sukupuolittunut niin, että siitä vastaavat voittopuolisesti naiset: ensin kodin alueella ja sittemmin hoivan yhteiskunnallistumisen myötä myös julkisella alueella. Hoiva(työ)n sukupuolittunutta järjestystä puolestaan ylläpidetään edelleen arkipäiväisiltä tuntuvien toistuvien tekojen ja viestien välityksellä (Käyhkö 2006). Hoivatyöprojektissa järjestystä pyrittiin rikkomaan kahdella tasolla. Ensinnäkin jo työvoima-

palveluissa mieshenkilöitä kehoitettiin hakeutumaan Hoivatyöprojektiin. Toiseksi hoivatyöprojektissa kaikkia työntekijöitä kehoitettiin tekemään kaikenlaisia työtehtäviä. Arjen käytännöissä järjestystä oli toisinaan kuitenkin vaikea rikkoa. Asiakkaiden oli esimerkiksi totuttava siivoaviin miehiin, eivätkä kaikki asiakkaat periaatteessa tykänneet, kun miehet siivosivat, kuten eräs naisasiakas totesi. Arjen käytännöt ovat kuitenkin niitä paikkoja, joissa asioita voidaan tehdä toisin.

Myös yhteiskunnallisella tasolla hoivatyön ja laajemmin sosiaali- ja terveysalojen sukupuolittuneisuutta on pyritty ratkomaan erilaisilla kampanjoilla ja projekteilla. Esimerkiksi tällä hetkellä on käynnissä Euroopan sosiaalirahaston rahoittama kansallinen kolmivuotinen Miesvirtaa sosiaali- ja terveysalalle -hanke, jonka kohderyhmänä ovat ne miehet, jotka ovat esimerkiksi työttömiä tai vaihtamassa ammattia (Työ- ja elinkeinoministeriö, ei vuosilukua). Sukupuolinäkökulman huomioiminen ja sukupuolivaikutusten arviointi ovatkin käytännön työkaluja, joilla voidaan ensinnäkin tuoda näkyväksi epäkohtia ja toiseksi esittää ratkaisuja. Olipa kyseessä koulutuksen kehittämisprojekti tai Hoivatyöprojektin kaltainen työvoimapolitiittinen projekti, keskeistä on se, että projekteissa luodut käyttökelpoiset toimintamallit jäisivät pysyviksi käytännöiksi. Esimerkiksi Hoivatyöprojekti on osoittautunut tärkeäksi tukipalveluksi julkisen sektorin palveluvalikoimassa. Arkisen auttamisen tarve on jatkuvaa ja työlle on tekijöitä, jos vain löytyy taho, joka on valmis työstä maksamaan. Kuntien budjetteihin voisi raijata tilaa arkisen hoivan järjestämiseksi, vaikka nykyään on muuttunut tavalli-

seksi ajatella, että julkiset menot ovat liian suuria ja nielevät jotain parempaa rahaa (Jokinen 2017, 71).

Hoivatyöprojektin työntekijöillä on käytössään resurssi, joka tutkimusten ja viimeaikaisten uutisointien perusteella virallisilta hoivatyöntekijöiltä usein puuttuu: aika. Hoivassa yksi keskeinen tekijä onkin se, että hoivaaminen vaatii useimmiten vähintään kahden ihmisen fyysisen samanaikaisen läsnäolon (Kni-jn & Kremer 1997, 328–330).

Työntekijöiden ei tarvinnut samalla tavalla työskennellä minuuttiaikataulussa kuin ammatillisessa hoivassa (ks. esim. Hirvonen & Husso 2012). Työntekijöillä oli mahdollisuus sovittaa työskentelyn rytmi asiakkaan ja hoivan tahtiin. Tietysti työntekijöiden oli myös huolehdittava, että työt tulevat kahdes- sa tunnissa tehdyksi ja että jokaiseen asiakaspaikkaan saavutaan ajallaan. Välillä työntekijät raportoivat myös, että tiettyihin asiakaspaikkoihin tarvittaisiin työpari. Työntekijöillä oli kuitenkin myös aikaa istua alas ja jutella kiireettömästi asiakkaan kanssa kahvikupposen äärellä.

Koronapandemia on tietysti muuttanut myös hoivan järjestämistä. Fyysistä ja kasvokkain tapahtuvaa kanssakäymistä on pitänyt välttää ja vähintään pitää läsnäolon hetket mahdollisimman lyhyinä, huomioiden turvavälit. Jos Hoivatyöprojekti olisi vielä toiminnassa, työntekijän ja vanhuksen kahvittelu voisi toteutua Zoomissa tai Teamsissä. Teknologia ei voi kuitenkaan täysin korvata työtehtäviä, jotka edellyttävät ihmishoivaajan ruumiillista kosketusta ja inhimillistä vuorovaikutusta (Kinnunen ym. 2019, 95).

Kaikenlaisessa hoivassa on huomioitava asiakkaan tarpeet. Tänään asiakas saattaa kyetä syömään itsenäisesti, mutta huomenna puurolusikka tuntuukin painavalta tai sen käyttötarkoitus on unohtunut, eikä syöminen onnistu ilman apua. Kun hoivaa järjestetään, on oleellista huomioida hoivan ennakoimattomuus, vaihtuvat tarpeet ja budjetoida riittävästi oikeita työntekijöitä työvuoroihin.

Puheenvuorossani olen käyttänyt uusliberaaliin termistöön kuuluvaa sanaa asiakas. Vapaan markkinatalouden mukaisesti olemme kaikki kuluttavia asiakkaita, jotka voivat vapaasti valita tarvitsemansa palvelut. Asiakas-termin vaarana on, että se piilottaa taakseen ihmisen, jolla on erilaisia kykyjä ja kykenemättömyyksiä. Kaikilla ei ole samanlaista sosiaalista, kulttuurista tai taloudellista pääomaa tehdä valintoja isoista tai pienistäkin asioista. Kaikilla ei myöskään ole omaisia, jotka voisivat auttaa valintojen tekemisessä.

Nyt ja jatkossa tarvitaan ihmisiä huolehtimaan siitä, että kukaan ei jäisi yksin ja ilman riittävää hoivaa ja huolenpitoa. Samalla on myös tärkeä huomioida, että esimerkiksi vanha ja muistisairas ihminen on itsenäinen toimija. Jokaisella pitää olla valtaa päättää asioista kykujensä mukaan. Itsemääräämisoikeus ei saa kuitenkaan kääntyä ihmistä vastaan. Hoivapolitiikan linjauksena on, että ihmisen tulisi voida asua kotona mahdollisimman pitkään (Anttonen ym. 2013, 32). Parhaimmillaan koti onkin paras paikka, mutta on myös tilanteita, jolloin kodista tulee vankila tai turvaton epäinhimillinen tila.

Hoivaystävällisessä yhteiskunnassa ei tarvitsisi käydä keskustelua siitä, onko

meillä varaa maksaa työntekijöille vaatimustason mukaista palkkaa tai järjestää tarvittavaa määrää hoivaajia. Hoiva maksaa, mutta hoiva myös ylläpitää elämää ja yhteiskuntaa, kuten nyt koronapandemian aikana olemme saaneet huomata.

VIITE

1 Puheenvuoro on Itä-Suomen yliopistossa 18.9.2020 tarkastetun yhteiskuntapolitiikan väitöskirjan lectio praecursoria.

KIRJALLISUUS

- Anttonen, Anneli & Häikiö, Liisa & Valokivi, Heli (2012) Vastuu, valinta ja osallistuminen sosiaalipalveluissa: vanhushoivapolitiikan muutos ja arkinen hoivavastuu. Teoksessa Anneli Anttonen, Arto Haveri, Juhani Lehto & Hannele Palukka (toim.) Julkisen ja yksityisen rajalla: julkisen palvelun muutos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 19–46.
- Duffy, Mignon (2011) Making care count: Gender, race and paid care work. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Hirvonen, Helena & Husso, Marita (2012) Hoivatyön ajalliset kehykset ja rytmiritiäidat. Työelämäntutkimus 10 (2), 119–133.
- Hoppania, Hanna-Kaisa & Karsio, Olli & Näre, Lena & Olakivi, Antero & Sointu, Liina & Vaittinen, Tiina & Zechner, Minna (2016) Hoivan arvoiset – vaiva yhteiskunnan ytimessä. Helsinki: Gaudemus.
- Jokinen, Eeva (2017) Sote-seikan sukupuo-li. Teoksessa Teppo Eskelinen, Hannele Harjunen, Helena Hirvonen & Eeva Jokinen (toim.) Tehostamistalous. Jyväskylä: Sophi, 52–75.
- Jolkkonen, Arja & Kurvinen, Arja (2013) Itä-Suomen ESR-osarahoitteisten työllisyshankkeiden kokemuksia seurannasta ja arvioinnista. Spatia raportteja 1. Alue- ja kuntatutkimuskeskus Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1107-0> Luettu 16.9.2020.
- Julkunen, Raija (2006) Perhe, työ, hoiva ja valtio – oma ja yhteinen, yksityinen ja julkinen hoivavastuu. Teoksessa Liisa Hokkanen & Maritta Sauvola (toim.) Puhumattomat paikat – Puheenvuoroja perheestä. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 15–45.
- Kinnunen, Taina & Parviainen, Jaana & Haho, Annu & Jolkkonen, Mari (2019) Ammatillinen kosketus: kuinka tunnettyötä tehdään. Helsinki: Kirjapaja.
- Knijn, Trudie & Kremer, Monique (1997) Gender and the caring dimension of welfare states: toward inclusive citizenship. *Social Politics* 4 (3), 328–361. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.sp.a034270>
- Käyhkö, Mari (2006). Siivojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa. Joensuu : Joensuu University Press.
- Lehto, Iris (2019) Toimijuuden tila ja aika projektihoivassa. Teoksessa Karin Filander, Maija Korhonen & Päivi Siivonen (toim.) Huiputuksen moraalijärjestys. Osallisuuden ja sosiaalisen kivun kertomuksia. Tampere: Vastapaino, 301–342.
- Tronto, Joan C. (2013) Caring democracy. Markets, equality, and justice. New York and London: New York University Press.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittaman hankkeen kuvaus <https://www.eura2014.fi/rrtiepa/projekti.php?projektikoodi=S21654> Luettu 17.9.2020
- Waerness, Kari (1980). Omsorgen som lönearbete – en begreppsdiskussion. Saatavilla <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/viewFile/1225/1058> Luettu 17.9.2020